

Daha Güvenli Bir Çevre Oluşturmada Ahlakın Etkisi

¹Mehmet Murat PAYAM¹¹

Malatya Polis Meslek Yüksek Okulu, Polis Akademisi, Türkiye

Özet

İnsan yaşadığı çevrede kendisiyle, sosyal çevresi ve doğal çevreyle sürekli ilişki içerisinde. Çevresel sorunların, bölgesel ve küresel düzeyde tehditler oluşturması, çevrenin güvenlik bağlamında da tartışılmasını zorunlu kılmıştır. Yaşama hakkı ile temel hak ve özgürlüklere sahip olmak ancak huzurlu ve güvenli bir çevrede mümkündür. Güvenli bir çevrenin ilk koşulu, her insanın günlük hayatında kendisini güvende hissedebilmesidir. Diğer bir koşul ise, toplumsal güvenliğin sağlanmasıdır. Doğal çevre güvenliğinin sağlanması, güvenli bir çevre oluşturmanın diğer bir koşulu olarak sayılabilir. Çevrenin güvensiz olması ve bozulmasının nedenlerinden biri, insanın kendine, topluma ve doğal çevresine yabancılaşması ve insanın ahlaki değerlerden uzaklaşmasıdır. Güvenli bir çevre oluşturmak, ancak insanlara çevrecilik hassasiyetinin ve güvenli bir çevrenin ahlaki değerlerin etkisi ve katkısı ile olacağını anlatılması, öğretilmesi ve bu konuda eğitim yoluyla insanların bilinçlendirilmesiyle sağlanacaktır. Ahlaki kurallara bağlı kalındığında ve bu kurallar doğrultusunda yaşandığında güven ve huzurun hâkim olduğu bir çevre oluşturulabilecektir. Dolayısıyla daha güvenli bir çevre oluşturmak için ahlaki ilkeler, insanların çevre bilgisinin, çevreye karşı tutumlarının ve çevre sorunlarına karşı farkındalıklarının artırılması için etkili bir şekilde kullanılabilir. Çevre problemini, insan - sosyal çevre - doğa ekseninde ahlaki referansları dikkate alarak çözmeye çalışmak gerekmektedir. Bu çerçevede bu bildiride, daha güvenli bir birey, sosyal çevre ve doğal çevre oluşturmak için ahlaki ilkelerin etkisi ve katkısı öz bir şekilde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çevre Ahlakı, Çevresel Güvenlik, Birey Güvenliği, Sosyal Çevre, Doğa.

The Effect Of Morality In Forming A More Secure Environment

Abstract

Human is in constant relationship with himself, his social environment and the natural environment in the environment in which he lives. After the environmental problems created threats at the regional and global level, it made the environment to be also discussed in the context of security. To have the right to life together with the fundamental rights and freedoms is only possible in a peaceful and secure environment. The first condition for a secure environment is that every human being should be able to feel himself safely in his daily life. Another condition for a secure environment is to provide the social security. Ensuring the security of the natural environment can be considered as the other condition for forming a secure environment. One of the reasons of the

environment being insecure and degradation is man's alienation to himself, society and the natural environment and moving away from his moral values. It is possible to form a secure environment by telling and informing the people through education that secure environment can only be had with better environmental sensitivity and with the influence and contribution of moral values. When moral rules are adhered to and when lived in accordance with these rules, it will be possible to form an environment dominated by peace and security. Consequently, moral principles for a more secure environment can be effectively used for people's environmental knowledge, attitudes towards the environment and to increase their awareness towards environmental issues. Thus, environmental problems should be solved in the axis of human - social environment - nature taking moral references into account. In this paper, the effects and contributions of moral principles for a more secure individual, social environment and natural environment will be dealt with in a concise manner.

Key Words: Environmental Morality, Environmental Security, Individual Security, Social Environment, Nature.

1. Giriş

İnsanın kendine, topluma ve çevreye karşı bir takım sorumlulukları vardır. "İnsanın bugünkü ve gelecek nesiller için çevreyi korumak ve geliştirmek için ciddi bir sorumluluğu vardır" [1]. Ne yazık ki insan, önce kendine sonra topluma ve çevreye yabancılaşmıştır. Bunun sonucu olarak, çevre sorunları sadece içinde yaşadığımız muhit ile sınırlı kalmayıp küresel bir sorun haline gelmiştir. Bu sorun, çevreyle birlikte güvenlik sorununu da gündeme getirmiştir. Çünkü insan, içinde yaşadığı çevreyi güvenlik durumuyla birlikte düşünmekte ve çevrenin güvenli hale getirilmesini istemektedir. Kısaca çevresel güvenlik, çevrenin güvenli hale gelmesini sağlamaktır. Yaşama hakkı ile temel hak ve özgürlüklere sahip olmak ancak huzurlu ve güvenli bir çevrede mümkündür. Güvenli bir çevre oluşturmanın ilk koşulu, her insanın günlük hayatında kendisini güvende hissedebilmesidir. Diğer bir koşul ise, bireyin içinde yaşadığı sosyal çevrenin güvenli hale getirilmesi yani toplumsal güvenliğin sağlanmasıdır. Son olarak doğal çevre güvenliğinin sağlanması, güvenli bir çevre oluşturmanın diğer koşulu olarak sayılabilir [2, 3, 4].

Çevrenin güvensiz olması, bozulması ve kirletilmesinin nedenlerinden biri, insanın önce kendine, sonra topluma ve doğal çevresine yabancılaşması ve insanın ahlaki değerlerden uzaklaşmasının sonucudur. Güvenli bir çevre oluşturmak, ancak insanlara çevre bilincinin ve güvenli bir çevrenin ahlaki değerlerin etkisi ve katkısı ile olacağını anlatılması, öğretilmesi ve bu konuda eğitim yoluyla insanların bilinçlendirilmesiyle sağlanacaktır. Çünkü ahlak, insanın kendisi dâhil, sosyal çevresiyle ve doğal çevreyle ilişkilerinde nasıl davranması ya da davranmaması gerektiğini gösteren değer yargıları bütünüdür. Ahlaki kurallara bağlı kalındığında ve bu kurallar yaşandığında güven ve huzurun hâkim olduğu bir çevre oluşturulabilecektir. Dolayısıyla daha güvenli bir çevre oluşturmak için ahlaki kaideler, insanların çevre bilgisinin, çevreye karşı tutumlarının ve çevre sorunlarına karşı farkındalıklarının artırılması için etkili bir şekilde kullanılabilir. Güvenli çevre problemini, insan-sosyal çevre-doğa ekseninde ahlaki referansları dikkate alarak çözmeye çalışmak gerekmektedir. Özet olarak bu bildiride, daha güvenli bir çevre yani birey, sosyal çevre ve doğal çevre oluşturmak için ahlaki ilkelerin etkisi ve katkısı öz bir şekilde ele alınmıştır.

2. Kavramsal Çerçeve

Diğer kavramlarda olduğu gibi ahlak, güvenlik ve çevre kavramlarının tanım ve içerikleri hakkında da çok çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bununla birlikte bu kavramlar, çevre bağlamında düşünülerek tanımları yapılmaya çalışılmıştır.

2.1. Ahlak/Çevre Ahlakı

Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde ahlak, “bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları” olarak tanımlanmıştır [5]. İnam’a göre “ahlak ‘nasıl yaşamalı’ sorusuna verilecek olası cevapları ve bu cevaplardan kaynaklanan soruları kapsar” [6]. Bu açıdan ahlak, tüm insanlar için bir rehber niteliği taşır. Genel olarak ahlak, kültürel değerler ve ideallerle ilgili doğru ve yanlışları ve bunlara uygun olarak nasıl davranılması gerektiğini belirler. Ahlak geniş tabanlı ve nasıl davranılması gerektiğine ilişkin yazılı olmayan standartları içerir [7]. Çetin’e göre, “İlm-i ahlak, insanların faziletli ameli kazanmak vesilesini ve fenalıklardan sakınmayı tarif eden dini düsturlardır” ve en doğru tariftir [8]. Bu bağlamda ahlak, iyiliklerin yapılmasını, kötülüklerin de terk edilmesini emreder.

Ahlak, zaman ve mekân kaydı olmaksızın bütün hayatı kucaklayan davranış şekilleri üzerinde durur. Yani, insanı merkez alarak, insanın çevresiyle olan münasebetlerine ahlak dairesi içinde yer verir [9]. Ahlak, insanlar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ve yönlendirilmesini sağlayan bir kaideler sistemidir [10]. Bu açıdan bakıldığında ahlak ilmi, insanların kendileri, sosyal çevreleri ve doğal çevreleri ile ilgili uymaları gereken kaide ve kanunları belirler. Pratik ahlak, ferdin çevresiyle olan münasebetleri yönüyle ele alındığında, teorik ahlakın insana tanıttığı ahlak prensiplerinden çıkarılacak kuralları önce kendi şahsında, sonra da toplumsal hayatta vatan ve insanlık hakkında ne surette kullanması lazım geldiğini öğretir [11]. Yukarıdaki tanımlarda görüleceği üzere ahlak, insanın bireysel sorumluluklarını ve görevlerini hatırlatan kuralları ihtiva etmektedir. Son zamanlarda özellikle çevre bilgi ve bilincinin gelişmesiyle birlikte ahlak kavramının çevre ile olan ilişkisi de dikkate alınarak “çevre ahlakı” terimi üretilmiştir. Çevre ahlakı, çevre-ahlak ilişkisi bağlamında ele alınan yeni bir disiplin olup ahlak felsefesinin alt dalıdır [12]. Kısaca, çevre ahlakının hedefi, insanı bireysel, toplumsal ve çevreyle ilgili konularda ahlaklı davranışlara yöneltmektir.

2.2. Güvenlik/Çevresel Güvenlik

Güven sözcük temeline dayalı olan güvenlik “toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet” anlamına gelmektedir [13]. Güzel ahlakın en önemli özelliklerinden biri güven ve güvenirliliktir. Güvenlik, güven içinde olma, tehlike bulunmama hali, emin ve rahat olma durumu şeklinde ifade edilir [14]. İçinde yaşadığı çevrede kendisinin ve yakınlarının can ve mal güvenliğinin sağlanması ve bunun sürekli hale getirilmesi bireyin en temel kaygısıdır. Dolayısıyla, insan yaşadığı çevrede güven içinde yaşamak ister.

İnsanın yaşama hakkı ile temel hak ve özgürlüklerini kullanabilmesi huzurlu ve güvenli bir çevrede mümkündür. Dolayısıyla insanların çevresel güvenliklerinin sağlanması gerekir. Çevresel güvenlik kavramının ilk çağrışım yaptığı kavram “ekolojik güvenlik” olmuştur. Ulusal güvenlik kavramına; küresel ısınma, ormansızlaşma, türlerin devamı ve kirlilik gibi etkenlerden kaynaklanan tehditlerin eklenebilmesi sorusuna bir yanıt olarak ortaya sürülen “ekolojik güvenlik” kavramı, çevresel güvenlik kavramı yerine kullanılmaktadır [15]. Günümüzde “milli güvenlik” kavramından “insani güvenlik” kavramına doğru bir geçiş söz

konusudur. Bu açıdan çevresel güvenlik, çevrenin başta insan olmak üzere tüm canlılar için güvenli hale gelmesini sağlamaktır [16, 17].

2.3. Çevre

Çevre, bir şeyin yakını, dolayı, etrafı; kişinin içinde bulunduğu toplumu oluşturan ortam; aynı konu ile ilgisi bulunan kimselerin tümü, muhit vb. anlamlar için kullanılmaktadır [18]. Bir başka açıdan çevre, “hayatın gelişmesine tesir eden tabii, içtimaî ve kültürel dış şartların bütünüdür [19]. Çevre sorunlarının doğru anlaşılması, ilk önce “çevre” kavramının doğru tanımlanmasına bağlıdır. Çevre derken, sadece doğal çevre anlaşıldığından, çevre sorunları derken de sadece doğal çevre sorunlarından bahsedilmektedir. İnsanın çevreyle ilişkisi söz konusu olduğunda, insan-toplum ve insan-doğa ilişkileri söz konusu olmaktadır. Bir başka ifadeyle, çevre kavramı hem sosyal çevre hem de doğal çevreyi kapsamaktadır².

Çevre kavramı, insan ve diğer canlı türlerinin yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları fiziki, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam” şeklinde tanımlanmaktadır [20]. Canlı varlıkların yaşamsal bağlarla bağlı oldukları, etkiledikleri ve aynı zamanda çeşitli yollardan etkilendikleri bu alana çevre ya da ortam denir [21]. Çevre, canlı-cansız her şeyi kapsamakta; hem doğal ve yapay değerleri hem de toplumsal ortamı içine almaktadır [22]. Tanımlarda da görüleceği üzere günümüzde çevre kelimesi insan, toplum ve doğa ile ilişkili olarak çok geniş bir yelpazede kullanılmaktadır.

3. Ahlak ve Çevre İlişkisi

Çevre sorunlarının küresel bir sorun haline gelmesi sorunun köken ve nedenleri hakkında bilim adamlarını farklı arayışlara itmiştir. Bilim adamları, konunun ahlaki boyutunu gündeme getirmiş, insan-toplum-doğa ilişkilerini ahlaki bir bağlamda açıklamaya, üçü arasındaki uyumu yeniden kurmaya yönelik bir “çevre ahlakı” oluşturma gayretine girmişlerdir. Dolayısıyla günümüzde “toplum sözleşmesinin yerini, insan, toplum ve doğa arasında denge kurulması amacını güden “ekolojik sözleşme” almaktadır [23]. Çevre-ahlak ilişkisi ve bu bağlamda ifade edilen çevre ahlakı yeni bir konudur. Öncelerde çevre sorununun ahlaki boyutundan çok; teknoloji ve aşırı sanayileşme sorunu olarak ele alındığı görülür. Daha sonra insanın doğaya karşı tutum ve davranışlarının ahlaki boyutu vurgulanmaya başlanmış ve çevre sorunlarının sadece teknolojik önlemler ve yasal düzenlemelerle çözülemeyeceğinin anlaşılması üzerine, sorunun ahlaki boyutunun önemi her kesimce kabul edilmeye başlanmıştır [24]. Çevre, bizi kuşatan, canlı-cansız her şey; çevre ahlakı ise çevre ile ilişkilerimizi ahlaki açıdan ele alıp düzenlemeye çalışan [25] ve çevrenin kendine özgü bir değeri olduğunu vurgulayan bir ahlak dalıdır.

Çevre-ahlak ilişkisi bağlamında çevre ahlakının yegâne amacı, insan-doğa ilişkilerini ahlaki yönden açıklamak ve insan ve doğa arasındaki uyumu yeniden kurmaktır denilebilir. İnsan-doğa arasındaki ilişkiyi ahlaki boyuta oturtmanın gerektiğini ilk söyleyen Leopold’a göre ahlak ilk önce insanlar arasındaki ilişkileri konu edinmiştir. Daha sonra, insan ve toplum arasındaki ilişkileri temellendirmiştir. Son olarak ahlak, insan-doğa ilişkilerini yeni bir ahlaki temele oturtmuştur [26]. Bu bağlamda dini ve ahlaki ilkeler, insanlara çevreyi sahip çıkılması gereken bir yaşama alanı olarak göstermektedir. Ahlak, iyi bir insan olmak için ne gibi vasıflara sahip olmak gerektiğini ve insanın davranışlarını belirleyen ve sınırlayan kuralların neler olması gerektiğini açıklamaya çalışır. İnsanın içinde yaşadığı çevresini ve niteliğini geliştirmek yönünde yapılacak her şey ahlakın ilgi alanı içinde bulunur. Bu çerçevede,

² Bu bildiriye çevre kelimesiyle insanın kendisi, içinde yaşadığı sosyal çevre ve doğal çevre kastedilmektedir.

sağlıklı, dengeli ve güvenli bir çevrede yaşama hakkı odağında ahlaki yaklaşımlar geliştirilebilir. Dünyanın geleceği de böyle bir ahlak geliştirip geliştiremeyeceğimize bağlı görünmektedir.

4. Güvenli Çevre Oluşturmada Ahlaki İlkeler

Toplumsal hayatta insanı yönlendiren ve yapması/yapmaması gerekenler noktasında insana rehberlik eden pek çok dinamik vardır. İnsana rehberlik eden en önemli unsurlardan biri de ahlaktır. Daha güvenli bir çevre oluşturmada ahlaki ilkelerin katkısını ortaya koymak, insanların çevre sorunlarına daha duyarlı davranmasına yardımcı olacaktır. Çoğu düşünür, ahlak ilmiyle ve ahlaki ilkelerle insan nefsinin çirkin huylarını gidermenin ve iyi ahlakını devam ettirmenin mümkün olduğunu ifade etmektedir [27, 28, 29]. Kendine, içinde yaşadığı sosyal çevreye ve doğaya zarar vermemek ve bunları korumak ahlaki davranışın temel gereklerindedir. Bu bağlamda ahlaki ilkeler, insanın kendisiyle, toplumla ve doğayla barışık olmasını sağlar.

Ahlaki ilkeler³ incelendiğinde, bu ilkelerin insanların mutluluklarını hedeflediği, huzur ve emniyetlerini sağlamaya, menfaatlerini temin edip zararlardan korumaya çabaladığı açıkça görülmektedir. Ahlaki ilkelere bağlı kalındığında güven ve huzurun hâkim olduğu güvenli bir insan, güvenli bir sosyal çevre ve güvenli bir doğal çevre oluşturulabilecektir. Bunu sağlamak üzere pek çok ahlaki ilke bulunmaktadır fakat bildiri hacminin gereği sadece en temel ve tüm insanlar tarafından kabul görmüş ahlaki ilkelere bahsedilmiştir.

4.1. Güvenli İnsan

Güvenli bir çevre oluşturmanın ilk koşulu güvenilir insanlar yetiştirmektir. Aslında “çevre”nin güvenliğinin öznesi olmasına yönelik ahlaki tartışmalar yapılmasına rağmen, son dönem literatürünün güvenliği sağlanacak varlığın çevreden ziyade “insan” olduğu [30] ve birey güvenliği ve hassasiyetleri ile kaynak savaşlarının farklı sonuçlarına odaklandığı görülmektedir [31]. Dolayısıyla son zamanlarda insani güvenlik yaklaşımıyla, birey temelinde insan refahına yönelik çevresel koşulların iyileştirilmesi üzerine durulmaktadır.

Çevrenin korunması, geliştirilmesi ve iyileştirilmesi konularında gösterilen çabaların amacı, insanların daha sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamalarının sağlanmasıdır. Bunu sağlayacak olan da insanın kendisidir. Çevre sorunlarının giderek dünya çapında bir problem haline gelmesiyle konu tüm yönleriyle ele alınmaya ve bu problemde insan faktörü üzerinde durulmaya başlanmıştır [32]. Çünkü çevreye zarar veren de, çevreyi koruyan ve geliştiren de insandır. “İnsanların kendi ellerinin kazandığı {ihtiyarları (istedikleri) ile yaptıkları} şeyler yüzünden karada, denizde fesat belirdi ki..” [33] diye buyrulmasından çevre sorunlarının kaynağının, çevrenin kendisi değil insan olduğu anlaşılmaktadır [34]. Birey, toplumun temelini oluşturduğu gibi, bireysel ahlak da her tür ahlakın temelini oluşturur. Bireysel ahlak bağlamında Mevlana’ya atfedilen cömertlik ve yardımseverlik, şefkat ve merhamet, başkalarının kusurlarını örtme, hiddet ve asabiyetten uzak durma, tevazu ve alçakgönüllülük ve hoşgörülülük erdemleri bireyleri daha güvenilir kılmaktadır. Bu bağlamda güvenli bir çevre oluşturmanın ilk koşulu, güvenilir insanlar ve güvenliği sağlanmış insanlardan geçmektedir. Çünkü çevre sorunlarının çıkış noktası da çözüm noktası da birey olarak görünmektedir.

³ Ahlaki ilkelerin temeli olarak insan tabiatı, akıl ve din alınmıştır.

Her insana “şehvet”, “öfke” ve “akıl” olarak üç temel kuvve verilmiştir. İnsandaki bu duyguları besleyecek ve dengeleyecek temel saik doğru inanç ve ahlaki prensiplerdir. İnsanlar ahlaki referansları dikkate alarak bu duygularını kullanırlarsa güvenli ve adaletli bir insan olurlar. Örneğin, şehvet duygusu ahlaki prensiplerle dengelenmezse ya hiçbir şeye arzu duymamak ya da her şeye saldırmak gibi aşırılıklara sebep olur. Fakat bu duygu, ahlaki ilkelerle beslendiğinde ve dengelendiğinde iffetli ve güvenilir bir insan modeli ortaya çıkar. Yine insandaki öfke duygusu ahlaki ilkelerle dengelenmezse ya her şeyden korkmak ya da hiçbir şeyden korkmamak gibi aşırılıklar ortaya çıkar. İkisi de bireysel ve toplumsal hayatın güvenliğini bozacak durumlardır. Fakat bu duygu ahlakla dengelendiğinde şecaat dediğimiz bir özellik meydana gelir. Bu durumda insan kendisine ve kimseye haksızlık yapmaz. Eğer akıl ahlaki ilkelerle dengelenmezse ya ahmaklık ya da cerbeze ortaya çıkar. Cerbeze ile herkesi aldatması, hakkı batıl, batılı hak göstermesi de sosyal ahlakın hedefi olan huzuru ve güveni bozucu bir durumdur. Bu duygu dengelendiğinde hikmet sahibi, akıllı bir insan karşımıza çıkar. Bu sayede insan bencilce davranışlardan, başkasına zarar vermekten kurtulur ve güvenli bir insan modeli ortaya çıkar [35, 36, 37, 38, 39].

İnsan kendisine ve bir başkasına vereceği zararı şehvet, öfke ve akıl kuvvelerinin sonucu olarak genelde el ve dili ile verir. Burada “el” her türlü fiilî kötülüğü, dil ise her türlü sözlü kötülüğü ifade etmektedir. Ahlaklı insan, el ve dil bakımından emniyet ve güven insanıdır, kendisine güvenilir ve kendisi güvenir. “Müslüman, elinden ve dilinden insanların güvenlikte olduğu kimsedir.” [40]. Buradan inanan kişinin kendisinin güven içinde olacağı manası anlaşılabilir gibi diğer insanların da ondan gelecek zararlar karşısında güven içerisinde bulunması manası anlaşılabilir. Başkalarının hakkını korumamak, ahlakta nifakın en büyüğüdür [41]. Dolayısıyla güvenilir insan eliyle ve diliyle hem kendine hem de etrafındakilere güven telkin etmeli ve başkaları üzerinde hep güven duygusu uyandırmalıdır. Güvenli insan, ahlaki prensiplerin gereği olarak güven verir. Güzel ahlak, güvenilir insan demektir. Hacı Bektaş Veli, ahlak ilkeleri içindeki güvenilirliği üç maddede özetler: “Eline, diline, beline hâkim ol!” [42]. Benzer şekilde Yunus Emre, “Dövene elsiz, sövene dilsiz, derviş gönülsüz gerek” [43] diyerek güvenilir insanın vasıflarını özetlemiştir. Görüldüğü gibi ahlaki prensipler, insanların başkalarına güven veren ve güvenilen kişi olmalarını sağlar. Güvenli ve güvenilir insanlar da hem kendileri hem de başkaları için güvenli bir çevre oluştururlar.

4.2. Güvenli Sosyal Çevre

Güvenli bir çevre oluşturmanın diğer bir koşulu, bireyin içinde yaşadığı sosyal çevrenin güvenli hale getirilmesi yani toplumsal güvenliğin sağlanmasıdır. Kınalızâde, insanın saadet ve kemale ulaşabilmesi için bir arada yaşamak ve insanlarla kaynaşmak zorunda olduğunu ifade eder [44]. Bu husus, kişinin kemal ve saadete erişmesinde çevresinin de etkili olduğunu göstermektedir. İnsanın içinde yaşadığı sosyal çevresiyle ilişkilerinde en güçlü duygu ise güvenlidir. Toplumun aslı olan eminlik ve her cihetle güven toplumsal hayatın en önemli iki kaynağından biridir [45]. Sosyal hayat ve sosyal çevre, ahlaki değerler zemininde inşa edilebildiği ölçüde toplum sağlıklı ve güvenli bir bünyeye sahip olacaktır. Sosyal çevrede temel güvenilmezlik konusu genellikle can, mal, namus vb. kaygılardan kaynaklanmaktadır. Güvenli bir sosyal çevre, kişilerin can, ırz ve mallarına gelebilecek tehlike ve tehditlerin söz konusu olmadığı bir çevredir. Bu bağlamda “Kendiniz için ne istiyorsanız başkaları için de aynısını isteyiniz” ahlaki ilkesi sosyal çevrede diğer insanlarla ilişki kurarken tüm insanlara rehber niteliktedir.

İnsanın hayatını güvenli bir sosyal çevrede onurlu bir şekilde sürdürebilmesi için tüm ahlaki sistemlerin hedeflediği beş temel hak vardır: can, akıl, nesil, inanç ve mal güvenliği [46].

Aynı şekilde bütün kanunlar mal, namus ve insan nefsinin korunması ve güvenliği hakkında müttefiktirler [47]. Herkesin içinde yaşadığı sosyal çevrede bu temel haklara sahip olması, bunların korunması için gerekli tedbirlerin alınması ve güvenli bir sosyal çevre oluşturma noktasında sorumlulukları vardır. Zaten ahlaki ilkelerin temel amacı, bu değerlerin korunması ve insanın güven, huzur ve mutluluk içerisinde yaşamını sürdüreceği güvenli bir sosyal çevre oluşturmaktır. İnsanın en başta gelen hakkının, yaşam hakkı olduğunu gösteren birçok ahlaki ilke vardır. Can güvenliğinin korunması hakkında beşer ittifak etmektedirler [48]. Tüm insanların can ve mallarının kutsal olduğu ve mutlaka saygı gösterilmesi gerektiği, herkesin can ve mal güvenliği içinde olduğu beyan edilmiştir [49]. Bu konuda Nursi, “Hayat, şu kâinatın en ehemmiyetli gayesi, hem en büyük neticesi, hem en parlak nurudur...” [50] demektedir ve bir insanı öldürmenin bütün insanlığı öldürmek gibi olacağı düşüncesindedir.

Akıl güvenliği noktasında akılı yok edici, giderici her şey yasaklanmıştır. Alkol, uyuşturucu, eroin gibi pek çok şey bu yasak kapsamına girmekle birlikte kötü medya ve kötü eğitim de akıl güvenliği açısından önemlidir. İnsan için emanet olan diğer bir husus nesli korumaktır. Neslin bozulmasına ve ahlaken yok olmasına yardım eden zina, nefsi tahrik eden ve şehvî arzuları kamçılayan, insan neslini tahrip eden her şey, ahlaki sistemlerde yasaklanmıştır. “Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, şüphesiz bir hayâsızlıktır, kötü bir yoldur” [51] ayeti bunun en açık delillerindedir. İnanç güvenliği bağlamında herkes kendi inandığı değerlerini öğrenme, anlama ve yaşama hakkına sahip olmalıdır. Hiç kimseyi ötekileştirmeden farklı inanç tezahürlerinin mümkün olacağı güvenli bir sosyal çevre mümkündür. Zaten dinde zorlama yoktur kaidesi [52] bunu en açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Herhangi bir inanç sisteminde anlatılan ahlaki vasıfları anlatıp, insanları ikna etmek ve uygulanmasını teşvik etmek ayrı, her halde benim gibi inanacaksın diye zorlama ayrı bir şeydir. İnsanın doğuşuyla birlikte kazandığı hakların başında fikir ve vicdan hürriyetinin geldiğini [53] ve her insanın fikir ve düşüncesinde hür ve inanç hürriyetine sahip olduğunu [54] bütün ahlaki sistemler vurgulamaktadır.

Son olarak, insan mal ve mülk edinme, edinilen malı ve mülkü artırma, bunun üzerinde tasarrufta bulunma ve mülkiyet hakkına sahiptir [55]. “Aranızda (birbirinizin) mallarınızı haksız sebeplerle yemeyin...” buyrulması haksız yere başka bir kimsenin malının alınmasını, başkasının malına zarar verilmesini de yasaklamıştır [56]. Özetle, teorik ahlaktan elde edilen bilgiler pratik ahlak vasıtasıyla davranışlarımıza yansıdığı anda kendimizin ve başkalarının can, akıl, nesil, inanç ve mal gibi değer verdiğimiz bütün konulardaki güvenliğimizin sağlandığını görürüz.

4.3. Güvenli Doğal Çevre

Doğal çevre güvenliğinin sağlanması, güvenli bir çevre oluşturmanın diğer bir koşulu olarak sayılabilir. Zaten günümüzde ‘insan merkezli ahlak anlayışından’, hayvanlar, bitkiler gibi doğal nesnelere de ahlaki bir statü tanıyan ‘canlı merkezli ahlak anlayışı’ ve insanın doğal çevreye karşı da birtakım sorumluluklarının olduğunu vurgulayan ‘çevre merkezli ahlak anlayışına’ doğru bir dönüşüm yaşanmıştır [57, 58, 59]. Bu tabii düzen, Yüce Yaratıcı tarafından yaratılmış ve bize bahşedilmiştir. Ahlaki prensipler, doğanın bir armağan ve emanet olarak insana verildiğini ve dolayısıyla doğanın yerli yerince kullanılması gerektiğini vurgular [60, 61, 62, 63]. Yeryüzü ve gökyüzündeki canlı cansız bütün varlıkların belli bir ölçü ve dengeye göre yaratıldığı beyan edilirken [64], insanın doğadan faydalanma esnasında bu ölçü ve dengeyi bozmaması gerektiğine dikkat çekilmektedir [65].

Hayatın değişik evrelerinde insanın ihtiyaç duyacağı güvenlik, geçim, barınma, yeme-içme gibi ihtiyaçlar da insana sunulan nimetlerdendir. Hiçbir hayır yapmamış olan bir adamın yola

uzanmış ağacın dikenli dalını kesip atmasının [66] istenilmesi “yol güvenliği” bağlamında değerlendirmek mümkündür. Yol konusunda bu ve benzeri tavsiyeler, insanlara yol emniyeti bağlamında güvenli davranış ve alışkanlıklar kazandıracak niteliktedir. Ahlaklı insan, insanların elinden ve dilinden güvende olduğu kimse olduğuna göre çevre de bu güvenden payını almalıdır, zira çevre tahribi insana dolaylı zarar verirken, çevreye doğrudan zarar verir. Bazı ayetlerde [67] Kabe'nin bulunduğu Mekke ve çevresinin her türlü tecavüzdten korunmuş, dokunulmaz ve güvenli bir yer olduğuna işaret edilmesi ve Medine'ye işaret edilerek: “Burası, harem, güvenlidir” [68] buyrulması kentlerin güvenliğinin sağlanması bağlamında değerlendirilebilir.

İnsan kendinden sorumlu olduğu kadar çevresindeki varlıkların korunmasından ve güvenliklerinden de sorumludur. “Haksız olarak bir serçeyi öldüren kiyamet gününde hesap sorulacaktır.” [69] buyrulması canlılara eziyet edilmemesini ve işkence yapılmamasını istemektedir. Ahlaki prensipler ilk olarak insanlara bütün varlıklara saygı duymayı, onların hayat hakkına ilişmemeyi öğütler. Buradan hareketle ahlaklı insanın, çevreyi sorumsuzca tahrip edemeyeceğini ve doğayı bilinçsizce kullanamayacağını söyleyebiliriz. İkinci olarak, insanların güvenliklerinin ancak çevresel yaşam alanlarının güvenliğinin sağlanmasıyla elde edileceği üzerinde durulmaktadır. “...sizi orada (yeryüzünde) ömür geçirmeye (yahut imara) memur etti” [70] buyrulması yeryüzünü imar görevinin insana yüklendiği ifade edilmektedir. Buna göre çevreyi korumak, güvenli hale getirmek ve çevreyi imar etmek, insanların sorumluluk alanına girmektedir. Dolayısıyla güvenli şehirlerin ve meskenlerin inşa edilmesi, güvenli su kanallarının açılması gibi imar işleri insanların vazifesidir.

Yaşanılan doğal çevre noktasında camilerin temizlenip güzel koku ile kokulanmasına, avluların temiz tutulmasına, durgun sulara idrar yapılmamasına, içme sularının yakın çevresine çöp dökülmemesine [71] dair güvenli ve sağlıklı bir çevre oluşturmaya yönelik ahlaki emirler çevre duyarlılığı ve çevre bilinci oluşturmaya teşvikin tam bir göstergesidir. Ecdadımız da buldukları yerleri, kurdukları şehirleri en mamur hale getirmenin, insan için yaşanabilir ve güvenli mekânlar kılmanın çabasını gütmüşlerdir. Fatih'in İstanbul'un fethinden sonra vakfettiği 136 dükkân için yazdırdığı vakfiye, çevre temizliğine ne kadar önem verdiklerini açıkça göstermektedir [72].

5. Sonuç ve Değerlendirme

Tüm canlıların ve insanların güvenliğini tehdit eder hâle gelen çevre sorunlarına kalıcı bir çözüm bulunamamasının en önemli sebeplerinden biri, konunun sadece teknik yönüyle ele alınması ve çevre problemlerinin bir takım yasal ve teknolojik önlemlerle çözülebileceğinin düşünülmesidir. Güvenli bir çevrenin oluşturulmasında ve çevre sorunlarının çözümünde bütüncül bir bakış açısına ve küresel ahlak ilkelerine gerek vardır. Günümüzde çevre ahlakının “yaşanabilir güvenli bir çevrede yaşamak” ve gelecek kuşaklara “yaşanabilir güvenli bir çevre” bırakmak için ne denli önemli olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla, çevre problemi, insan-sosyal çevre-doğal çevre ekseninde daha derinlemesine ve ahlaki referanslar dikkate alınarak çözülmeye çalışmalıdır. Bu yeni anlayışa literatürde, “derin çevrecilik” denilmektedir.

Bir çevre felsefesi ve çevre ahlakı oluşturmada ahlak felsefesinin yapacağı etki ve katkı büyüktür. Çünkü insanın sahip olduğu dünya görüşü ve değer yargıları, çevresiyle olan ilişkilerinde temel belirleyicidir. Çevre sorunlarının çözümünde sadece teknolojik önlemler ve yasal düzenlemelerle yetinmeyip, konunun ahlaki boyutunu da nazarı itibara alarak, ahlaki prensipler ışığında bir çevre ahlakı ve bilincinin oluşturulup geliştirilmesi gerekmektedir. Tüm “çevremizde” özlemi duyulan “barışın” ve tüm insanların “güvenliği”nin ancak ahlaki

prensiplerin yaşanmasıyla sağlanabileceği unutulmamalıdır. Bu bağlamda güvenli bir çevre oluşturmanın yolu, “güvenilir Muhammed’in (sallallahu aleyhi vesellem) güvenilir ümmeti olmaktan” [73] geçer.

Kaynakça

- [1] Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı, Stockholm Deklarasyonu, Madde 1. Çevrimiçi: www.ziyaguney.com/dosyalar/word/bmst.doc, Erişim Tarihi: 02-08-2014.
- [2] Ak T. Çevre ve Güvenlik İlişkisi Bağlamında Çevresel Güvenlik Kavramı. Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:3, Sayı: (1-2), 2013, s. 99-115. Çevrimiçi: acikarsiv.atilim.edu.tr/browse/841/Tarik%20Ak.pdf, Erişim Tarihi: 10-07-2014.
- [3] Kaypak Ş. Çevresel Güvenlik ve Sınıraşan Çevre Suçları. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 38, Ekim 2013, s. 11-22. Çevrimiçi: birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/.../11-21.pdf, Erişim Tarihi: 12-07-2014.
- [4] Kaypak Ş. Güvenlikte Yeni Bir Boyut; Çevresel Güvenlik. Abant İzzet Baysal Üniversitesi İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 20. Yıl Özel Sayısı , Cilt:8, Yıl:8, Özel Sayı, 8, 2012, s. 1-22. Çevrimiçi: <http://www.iibfdergi.ibu.edu.tr/index.php/ijesr/article/view/316/514>, Erişim Tarihi: 12-07-2014.
- [5] TDK Güncel Türkçe Sözlük, Çevrimiçi: http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54058b616550b2.63361717 Erişim Tarihi: 03-08-2014.
- [6] İnam A. Polanyi Etiğine Düşülmüş Birkaç Dipnot. Doğu Batı: Doğu Ne? Batı Ne?, 2, 2000, s. 169-83 .
- [7] Aydın İP. Yönetmelik Mesleki ve Örgütsel Etik. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2002, s. 6.
- [8] Çetin İ. Mufasssal Medeni Ahlak. 2. Baskı, Isparta: Dilara Yayınları, 2008, s. 14.
- [9] Kandemir MY. Örneklerle İslam Ahlakı. 11. Baskı, İstanbul: Nesil Yayınları, 2008, s. 14.
- [10] Güngör E. Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1997, s.16-7.
- [11] Karaman H. Nurettin Topçuda Ahlak Felsefesi. İstanbul: Dergah Yayınları, 2002, s. 26
- [12] Özdemir İ. Çevre-Ahlak İlişkisi. Felsefe Dünyası, sayı: 14, Kış 1994.
- [13] TDK Güncel Türkçe Sözlük, Çevrimiçi: http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54058b7b690ba3.65406595, Erişim Tarihi: 03-08-2014.
- [14] Kaypak, a.g.e., 2012, s. 3.
- [15] Kaypak, a.g.e., 2013, s. 16.
- [16] Ak, a.g.e.
- [17] Kaypak, a.g.e., 2012.
- [18] TDK Güncel Türkçe Sözlük, Çevrimiçi: http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54058c582cb218.93217975, Erişim Tarihi: 03-08-2014.
- [19] Doğan M. Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: Pınar Yayınları, 2008, s.304.
- [20] Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No. 5491, Kabul Tarihi: 26.4.2006, 13 Mayıs 2006 tarih ve 26167 sayılı R.G, Çevrimiçi: www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872.doc, Erişim Tarihi: 02-08-2014.
- [21] Güney E. Çevre ve İnsan (Toplum Doğa İlişkileri). İstanbul: Çantay Kitabevi, 2003, s:13.
- [22] Keleş R, Hamamcı C. Çevrebilim. Ankara: İmge Kitabevi, 2005, s.22-32.
- [23] Keleş ve Hamamcı, a.g.e., s. 174.
- [24] Özdemir, a.g.e., 1994.
- [25] Yaran CS. Çevre Ahlakı. İçinde: İslâm Ahlâk Esasları, Görgün T, Editör. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2072, Eskişehir, 2010, s. 192-213.
- [26] Özdemir, a.g.e., 1994; Özdemir İ. Yalnız Gezegen. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2001.
- [27] Çetin, a.g.e., 2008, s. 24-7.
- [28] Kınalızade AÇ, Ahlak-ı Alai (Ahlak İlmi). (haz. Hüseyin Algül), Tercüman 1001 Temel Eser, No.30 (tarihsiz).

- [29] Öztürk H. Kınalızade Ali Çelebi'de Aile Ahlakı. Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı Yayınları, No: 3, Ankara: MN Ofset, 1990, s. 78-9, Çevrimiçi: www.athgm.gov.tr/.../kutuphane_3_Kinalizade_Ali_Celebi_de_Aile.pdf, Erişim Tarihi: 11-08-2014.
- [30] Ak, a.g.e., s. 100.
- [31] Dalby S. Güvenlik ve Çevre Bağlantılarına Yeniden Bakmak. Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 18, 2008, s. 179-195, Çevrimiçi: <http://www.uidergisi.com/wp-content/uploads/2011/06.pdf>, Erişim Tarihi: 13-08-2014.
- [32] Özdemir, a.g.e., 2001.
- [33] Rum/41, Çantay HB. Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim. İstanbul: Risale Yayınları, 1993, s. 408.
- [34] Yaran CS. İslam Ahlak Felsefesine Giriş. İstanbul: DEM Yayınları, 2012, s. 137.
- [35] Nursi BS. Risalei Nur Külliyyatından Şualar, s.616; Lem'alar, s. 60, İşarat-ül İ'caz, s. 23.
- [36] Çağrı M. İslam Düşüncesinde Ahlak. 5. Baskı, İstanbul: DEM Yayınları, 2013, s.232-4.
- [37] Çetin İ. İkinci Hutbenin Sonunda Okunan Ayetin Esrarı. 2. Baskı, Isparta: Dilara Yayınları, 2009, s. 9-15.
- [38] Çetin, a.g.e., 2008, s. 78-80.
- [39] Yaran, a.g.e., 2012, s. 37-9.
- [40] Buhârî, İman 4; Ebû Dâvûd, Cihad 2.
- [41] Çetin, a.g.e., 2009, s. 187-8.
- [42] Solak MF. Kelam 1 Ders Notu. Ankara: MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Yayınları, 2013, s. 47, Çevrimiçi: <http://hbogm.meb.gov.tr/aol/kitaplar/aol/2013/kelam1.pdf>, Erişim Tarihi: 20-08-2014.
- [43] Emre Y. Sen Derviş Olamazsın Şiiri. Çevrimiçi: <http://www.yunusemre.net/siirler/51-Sen-Dervis-Olamazsin.html>, Erişim Tarihi: 20-08-2014.
- [44] Kınalızade, a.g.e.
- [45] Çetin, a.g.e., 2009, s. 15.
- [46] Kandemir, a.g.e., s. 67-86.
- [47] Çetin, a.g.e., 2008, s. 54.
- [48] Çetin, a.g.e., 2008, s. 256.
- [49] Buhârî, İlim, 37; Müslim, Hac, 147.
- [50] Nursi BS. Risalei Nur Külliyyatından Lem'alar, s. 329.
- [51] İsrâ/32, Çantay, a.g.e., s. 285.
- [52] Bakara/256, Çantay, a.g.e., s. 42.
- [53] Kandemir, a.g.e., s. 71.
- [54] Çetin, a.g.e., 2008: 807-8.
- [55] Kandemir, a.g.e., s. 79.
- [56] Bakara/188, Çantay, a.g.e., s. 29.
- [57] Akkoyunlu Ertan K. Çevre Etiği. Amme İdaresi Dergisi, Cilt 31. Sayı 1. Mart 1998, Çevrimiçi: yayin.todaie.gov.tr/goster.php?Dosya=MDU3MDQ5MDUy, Erişim Tarihi: 15-08-2014.
- [58] Des Jardins JR. Çevre Etiği. (Çev. Ruşen Keleş), Ankara: İmge Kitabevi, 2006, s. 46.
- [59] Kayaer M. Çevre ve Etik Yaklaşımlar. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Yıl:1, Cilt:1, Sayı:2, 2013, s. 63-76, Çevrimiçi: oaji.net/articles/420-1393105378.pdf, Erişim Tarihi: 15-08-2014.
- [60] Cânan İ. Ayet ve Hadislerin Işığında Çevre Ahlakı. İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1995, s. 26-7.
- [61] Özdemir İ. Kur'an'a Göre Çevre, 2006, s. 18. Çevrimiçi: www.ibrahimozdemir.com/Makaleler/KuranveCevreMakale.pdf, Erişim Tarihi: 07-08-2014.
- [62] Yaran, a.g.e., 2012, s. 144.
- [63] Yaran, a.g.e., 2010, s. 203.

- [64] Hicr/19, Çantay, a.g.e., s. 263; Kamer/49, Çantay, a.g.e., s. 530.
- [65] Rahman/7-12, Çantay, a.g.e., s. 531.
- [66] Ebû Davud, Edep, 40.
- [67] Kasas/57, Çantay, a.g.e., s. 392; Ankebût/67, Çantay, a.g.e., s. 404.
- [68] Müslim, Hac, 479.
- [69] Müslim, Sayd, 57.
- [70] Hud/61, Çantay, a.g.e., s. 228.
- [71] Armağan S. İslam Çevre Hukukunun Genel Esasları, İslam ve Çevre. İstanbul: Gündönümü Yayınları, 1992, s. 250.
- [72] Özdemir İ, Yükselmiş M. Çevre Sorunları ve İslâm. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1995. s. 23-39.
- [73] Vakkasoğlu, V. Gerçek Müslüman Güvenilir Adamdır. Gülistan Dergisi, 103. Sayı, Temmuz 2009, Çevrimiçi: http://www.gulistandergisi.com/dergi_oku.php?id=662, Erişim Tarihi: 22-08-2014.